

національної пам'яті, який у 2014 році очолив Володимир В'ятрович. За ініціативою українських істориків у 2016 році було започатковано громадський науково-просвітницький проект Відкрита школа історії, що проходив у різних містах України (Київ, Львів, Вінниця, Харків, Кропивницький, Краматорськ). До проекту долучилися молоді науковці з Ягеллонського Університету з Кракова та Варшавського Університету, керівником проекту був Кирило Галушко. Головною метою проекту є популяризація серед широкої громадськості історії України за допомогою проведення публічних лекцій, дискусій, бесід. За час проекту було опубліковано близько 15-ти науково-популярних видань щодо маловідомих сторінок української історії.

Отже, попри складне минуле та сучасні гострі дискусії щодо нього між Польщею та Україною, обидві держави намагаються продовжувати політику добросусідства та партнерства. Довгі роки політики намагалися не залежати від непростого спільного минулого. Над порозумінням у справі історичних питань від 1994 року з різною інтенсивністю працювали фахові історики з обох сторін, але поки що до спільних висновків не дійшли. У такій ситуації, як слушно зауважує Гжегож Мотика, ці питання почали активно експлуатувати праворадикальні середовища як в Україні, так і в Польщі. Тому фаховий історичний діалог слід відновити та зробити його активнішим, а головне – результативним, з наступним обговоренням у суспільстві по обидва боки кордону.

Список джерел та літератури:

1. Bonusiak Włodzimierz. Trzecia Rzeczpospolita (1989-2007). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. 299 s.
2. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. [Навч. посібник]. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
3. Mink Georges. Polska w sercu Europy. Od roku 1914 do czasów najnowszych. Historia polityczna i konflikty pamięci. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2017. 636 s.
4. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999. Київ: Дух і Літера, 2014. 624 с.

Юрій Мателешко,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій,*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РОЛЬ НІМЕЦЬКО-АВСТРІЙСЬКОЇ ДИНАСТІЇ ШЕНБОРНІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТТЯ XVIII- ПОЧАТКУ XX СТ.

Шенборни (нім. Schönborn) – аристократичний (графський) німецько-австрійський рід, представники якого протягом XVIII- початку XX ст., будучи

найбільшими землевласниками Закарпаття, зробили вагомий внесок у соціально-економічний та духовно-культурний розвиток краю.

Історія династії Шенборнів на Закарпатті починається в 1728 р., коли єпископ бамберзький і архієпископ майнцький граф Лотар-Франц Шенборн одержав від віденського двору володіння керівника національно-визвольної війни 1703-1711 рр. Ференца II Ракоці з центром у Мукачеві [6, с. 47]. Оскільки Лотар-Франц Шенборн через чотири місяці після одержання Мукачівської домінії помер, то її спадкоємцем став його племінник – Фрідріх-Карл Шенборн, імперський віце-канцлер, єпископ бамберзький і вюрцбурзький. Останньому імператор Карл VI у 1729-му році дарує і сусіднє помістя Святого Міклоша (теперішнє Чинадієво), в результаті чого той стає володарем величезної Мукачівсько-Чинадіївської домінії (у XVIII ст. вона за площею займала 2-ге місце в Угорщині) [4, с. 98]. До її складу входило місто Мукачево, 3 замки, 6 містечок і 181 село [1, с. 75].

За сприяння Шенборнів починається значна хвиля німецької колонізації на Закарпатті. Німецькі переселенці одержували цілий ряд пільг (зокрема звільнялися на певний період від податків та повинностей), що з самого початку ставило їх у привілейоване становище. Фрідріх-Карл Шенборн заселяв німецькими колоністами не тільки Мукачево, але й навколишні села: Коропець, Березинку, Паланок, Павшино та ін. [1, с. 78–79]. Крім селян, на землі домінії переселялося чимало ремісників, які концентрувалися головним чином у Мукачеві. Це були бондарі, броварники, кравці, ткачі, шевці, капелюшники, рукавичники, рушникарі, кожум'яки, панчішники, сукнарі, ковалі, теслі тощо.

На думку Г. Павленка, найбільш характерною рисою німецької колонізації на Закарпатті XVIII- початку XIX ст. було те, що її представники, переселяючись із більш економічно розвинених областей Німеччини і Австрії, уособлювали значною мірою капіталістичний спосіб виробництва і своєю діяльністю об'єктивно сприяли підриву феодальних відносин, які ще панували в краї [3, с. 62]. Саме завдяки цій обставині Мукачівсько-Чинадіївська домінія графів Шенборнів стала найрозвиненішим товарним господарством Закарпаття другої половини XVIII-XIX ст. З одного боку, німецька колонізація сприяла певному розвитку продуктивних сил краю, а з іншого – ще більше погіршувала становище місцевого населення, оскільки колоністам передавалися кращі, як правило вже освоєні селянами, землі.

Крім того, німці аж до початку XX ст. обіймали на виробництвах майже всі технічні посади – від інженера до кваліфікованого робітника [3, с. 30]. Однак, тривалі контакти місцевого населення з колоністами позитивно впливали на його духовно-культурний розвиток. Воно раніше, ніж населення інших регіонів України, познайомилося і перейняло деякі елементи ментальності німців: працьовитість, організованість, практицизм, терпеливість, уміння стійко переносити життєві незгоди, толерантне ставлення до представників інших народів і релігій тощо [3, с. 63].

З часів Євгена-Ервіна Шенборна, який був не тільки володарем Мукачівсько-Чинадіївської домінії, але й жупаном Березького комітату, на Закарпатті з середини XVIII ст. вперше починають вирощувати картоплю та

олійні культури, зокрема соняшник і кукурудзу [5, с. 49]. Населення домінії одним із перших у краї почало не тільки сіяти останню, але й, як свідчать домінальні переписи, харчуватися нею. Шенборни розводили спеціальну породу польських бджіл, віск яких особливо цінувався на зовнішніх ринках, тому у маєтку було налагоджено навіть підприємство по виготовленню свічок з воску [1, с. 80].

Вже у другій половині XVIII ст. домінія стала основним виробником товарного хліба та інших продуктів на Закарпатті. З самого початку Шенборни приділяли велику увагу розведенню садів та виноградників, значна частина врожаю яких йшла на ринок. Так, частину сушених фруктів із величезного саду, що налічував до 6,5 тисяч дерев, відправляли у Вюрцбург та Відень, решту продавали на ринках Закарпаття [1, с. 83]. Мукачівсько-Чинадіївській домінії належала також першість за кількістю великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз та виробленню товарної тваринницької продукції [1, с. 83].

Важливою статтею прибутків домінії було винокуріння, виробництво вина та пива. За урожайних років у господарстві Шенборнів виробляли не менше 2000 бочок вина, котре йшло головним чином на продаж, як на місцевих ринках, так і на ярмарках Галичини, а також вивозилося в Росію [1, с. 83]. Побудована у 1723 р. та обладнана за австрійською технологією підгорянська пивоварня у XIX ст. щороку виробляла 350-400 бочок пива [2, с. 221], яке мало хорошу репутацію навіть за межами Закарпаття. Шелестівська залізоробна мануфактура графа Шенборна у першій половині XIX ст. виробляла до 40 видів різних сільськогосподарських знарядь та обладнань для домашніх господарств: січкари, плуги, млини, кухонні плити, цвяхи тощо. Продукцію мануфактури збували не тільки на ринках Закарпаття, але й Буковини, Галичини, Угорщини та Польщі [2, с. 223]. Із 109-ти осіб, зайнятих на шелестівській мануфактурі, 104 були вільнонайманими робітниками і лише четверо – селянами-кріпаками [2, с. 224]. У домінії Шенборнів виробляли і видобували також цеглу, поташ, селітру, каолін та інші цінні мінерали, які збували на ринках Західної Європи. Лише в поташній промисловості працювало понад 150 робітників [7, с. 50–51].

У середині XVIII ст. було побудовано полотняне підприємство у Мукачеві, а наприкінці століття – суконну мануфактуру в Підгорянах. Своєї найбільшої потужності ці підприємства досягли наприкінці XVIII – на початку XIX ст., коли у зв'язку з наполеонівськими війнами казна робила великі замовлення на полотно і сукно для потреб австрійської армії. Робітниками на мануфактурах працювали в основному місцеві жителі, а майстрами і кваліфікованими робітниками – лише німці [1, с. 85].

З Шенборнами пов'язують цілий ряд нововведень, що сприяли прогресу в сільському господарстві та промисловості. Так, широко застосовувалась трипільна система землеробства, причому селян змушували її дотримуватись. Адміністрація домінії відбирала наділи у господарів, які погано їх обробляли або порушували систему сівозмін [1, с. 84].

У 1814 р. між Мукачевом і Оросвигом було відкрито 170-метровий міст. Він був побудований на кошти графа Шенборна, який одержав за це від віденських властей право збору мита за користування мостом [1, с. 136].

Значний прогрес економіки домінії позитивно позначився і на розвитку Мукачева, яке стає потужним центром ремесел і торгівлі. У другій половині XIX- на початку XX ст., у зв'язку з подальшим розвитком капіталістичних відносин, економіка Мукачівсько-Чинадіївської домінії зазнала значних змін. Не витримали конкуренції більш дешевої продукції державних підприємств полотняне, паперове і селітряне виробництва – відповідні мануфактури довелося закрити. Проте, інші виробництва нарощували свій потенціал. У першу чергу це стосується лісорозробок та деревообробки. У лісових володіннях Шенборнів значно збільшилися вирубки, коли в 1872 р. до Мукачева було прокладено залізницю, яку в 1887 р. продовжили через угочанський кордон аж до Стрия [1, с. 172–173]. Це значно покращило економічне становище домінії, її зв'язки із зовнішнім світом.

Значну увагу Шенборни приділяли архітектурному будівництву. У 1748 р. під керівництвом відомого архітектора Балтазара Неймана був перебудований палац князів Ракоці: стару будівлю залишили, але значно змінили її внутрішню частину і добудували другий поверх. Поряд звели ще одну двоповерхову споруду з порталом в стилі раннього бароко [1, с. 121]. У середині XVIII ст. представники династії реконструюють Мукачівський та Чинадіївський замки. Останній замість оборонних рис набуває ознак палацової резиденції. Для організації елітних полювань, у яких брала участь аристократія Будапешта і Відня, представник п'ятого покоління Шенборнів Ервін-Фрідріх у 1889 р. будує замок Берегвар [6, с. 49], що зведений у стилі еkleктичного неоромантизму.

У середині XIX ст. за сприяння Шенборнів у Мукачеві була відкрита гімназія, яка до початку XX ст. значно зросла, як кількісно, так і якісно: збільшилася чисельність учнів, збагатився новітніми педагогічними методиками навчальний процес [1, с. 204]. Протягом 1928-1945 рр., за чехословацької та радянської влади, рід Шенборнів позбувся всіх своїх володінь. Останній з династії, граф Георг-Ервін фон Шенборн-Бухгейм, у 1944 році залишив замок Берегвар і повернувся в Австрію [6, с. 50].

Отже, за час правління династії Шенборнів відбулося економічне піднесення Закарпаття. У другій половині XVIII- на початку XX ст. Мукачівсько-Чинадіївська домінія була основним виробником товарної сільськогосподарської та промислової продукції краю. Завдяки Шенборнам у XIX ст. місто Мукачево перетворилося на великий торговий та промисловий центр Закарпаття. Для прискорення розвитку господарства краю представники династії запрошували німецьких переселенців (будівельників, ремісників, виноробів, лісників, рільників тощо), які принесли сюди нові духовно-культурні цінності. Але, незважаючи на помітне економічне зростання, Закарпаття і надалі залишалось аграрно-сировинним придатком більш розвинених частин Австрійської імперії (потім – Австро-Угорщини). Його економічний розвиток навіть в другій половині XIX- на початку XX ст. визначали не заводи і фабрики, а сільське господарство.

Архітектурна спадщина Шенборнів до сьогодні залишається одним з найбільш привабливих культурних і туристичних об'єктів Закарпаття. Це,

зокрема, реконструйовані та перебудовані Мукачівський та Чинадіївський замки, палац Ракоці, а також – мисливський палац Берегвар (санаторій «Карпати»).

Список джерел та літератури:

1. Історія Мукачева: в 2-х томах / ред. і кер. автор. кол. Г. Павленко. Ужгород: Патент, 1998. Т. 1. 264 с.
2. Нариси історії Закарпаття: в 3-х томах / відп. ред. І. Гранчак. Ужгород, 1993. Т.1. 436 с.
3. Павленко Г. В. Німці на Закарпатті. Ужгород, 1995. 73 с.
4. Павленко Г. В. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: малий енциклопедичний словник. Ужгород: Патент, 1997. 102 с.
5. Пагіря В., Федів Є. Сторінки історії Мукачева. Ужгород: Патент, 2012. 128 с.
6. Пагіря В., Федів Є. Світочі Мукачева. Ужгород: Патент, 2015. 152 с.
7. Шульга І. Г. Соціально-економічне становище Закарпаття у другій половині XVIII ст. Ужгород, 1962. 183 с.

Наталія Онуфрієнко,
*вчителька історії,
гімназія «Київська Русь» (м. Київ)*

Андрій Матвійчук,
*учень 11-В класу,
гімназія «Київська Русь» (м. Київ)*

Науковий керівник:
Оксана Матвійчук,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітнього лідерства
Інституту післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

**РОЛЬ УКРАЇНИ У СВІТОВИХ
КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ**

Історія України є невід’ємною частиною європейської та світової історії. У ХХ столітті Україна перебувала в епіцентрі багатьох переломних для світу подій: Перша та Друга світові війни, Голодомор та Голокост, становлення та розпад комуністичного режиму. Тому питання визначення ролі України в контексті європейської та світової історії залишаються актуальними і сьогодні.

Усвідомлення власної національної ідентичності, здатність реагувати на динаміку суспільних завдань через засвоєння й осмислення історичних явищ і процесів, що стосуються національних інтересів України та її місця в європейській та світовій історії, є пріоритетним завданням сучасної історичної